

Tápat je odvěkým údělem životopisců. U osobnosti Josefa Vavrouška, osobnosti tak renesančně všebíjající a všeprostupující a přitom tak zemité člověčí, je jakýkoli pokus o životopisnou skicu zákonitě předurčen k marné snaze uchopit neuchopitelné. Lze přičinit jen pár glos na okraj života, jenž by vydal na epos.

Samotná evoluce inženýra strojařiny a ekonomiky v ekologa a humanistu je tématem na román. Vavrouškovo ekologické poznání, vědomí a přesvědčení vyzrály v prostředí jeho vůle, nezměrné houževnatosti až umanutosti a mimořádného intelektu. Do ekologických hlubin pronikl svým niterným úsilím, ekologické myšlení a chápání si osvojil svým žitím. To nepochybně přispělo ke způsobu jeho komunikace s „rodilými“ ekology, jež je samotné podněcovalo k hlubšímu přemýšlení a k pregnantnějším formulacím problémů zdánlivě samozřejmých. Jeho maticové koncepce ekologických vztahů a souvislostí byly srozumitelné pro techniky a inspirativní pro ekology.

Josef Vavroušek měl cit pro hierarchii hodnot, pro zvážení míry nálehavosti a pro stanovení postupových kroků. Humanistické vnímání člověka jako součásti všehomíra mu dovolilo daleké vize a chápání širokých souvislostí, rozum technika mu však zároveň vešel jasné formulovat požadavky okamžité současnosti. S plným vědomím tíživého dědictví minula (jako nekompromisní představitel ekologického disentu i jako aktivní spolutvůrce všeho, co v sobě tehdy skrývalo aspoň zlomek naděje, věděl o ekologické situaci naší země víc než dost) dokázal hledat ze všech špatných řešení alespoň to nejméně špatné. Dokázal to na svém přístupu k pomníkům minulé éry, jakými bylo Gabčíkovo, Temelín, žižkovský vysílač... Jeho krédem bylo udržet život a hodnoty, které jej tvoří, postupně odstraňovat staré zátěže a minimalizovat nové. Dobře si uvědomoval, že ne vše, co bylo vykonáno, bylo nevyhnutelně špatné. Chápal význam kontinuity a nutnost navázat na to, co se osvědčilo.

Měli jsme to štěstí být v těsné blízkosti Josefa Vavrouška jak v dobách před listopadem, tak po listopadu i po rozpadu Československa. Na dvě léta strávená v domě „U dvou koulí“ zapomenout nelze: klukovské kamarádství, ryzí upřímnost až bezelstnost, nehraná skromnost, nesmlouvavá přítomnost, nekompromisní náročnost stejně tak na sebe jako na své nejbližší okolí, nezlomitelná víra v lid-

Hledání Josefa Vavrouška

Úryvek z dosud nezveřejněného souboru rozhovorů především o ekologii P. Kováře s J. Vavrouškem v červenci 1991, kdy byl federálním ministrem ČSFR.

Žijeme v bouřlivé době konce tisíciletí, kdy snad více než jindy vystupuje do popředí jistý atribut lidské cesty: hledání. Snad by se dalo říci hledání bodnot nebo jejich počítání... Jak hledání lidských bodnot vnímá ministr vlády ČSFR pověřený péčí o životní prostředí?

Rád bych zdůraznil, že jde v pravém smyslu slova o hledání. V předchozích desetiletích

ské dobro. Podvečerní minuty klidného vydechnutí po hektickém programu každého dne, pohled, jemuž se nedalo uhnout, úsměv, jemuž se nedalo nepodlehout, stisk ruky, jenž se nedá zapomenout.

Ne příliš se ví, kolik energie věnoval a jaké riziko ve své ministerské funkci často podstupoval, když aplikoval morální i materiální injekce pro přežití biologického a ekologického výzkumu (dobře totiž znal z dob týmů z Kosovy Hory, kde kdo co umí). Jako bývalý výzkumník si dobře uvědomoval, jak je nutno zachovat při životě sehrané pracovní kolektivy, podržet osobnosti, dát perspektivu mladým. Desítky milionů korun bylo pod jeho vedením a pod jeho záštitou poskytnuto na řešení biologických a ekologických grantů z Programu péče o životní prostředí, který ve vládě — spolu s první ekologickou politikou této země — prosadil. Mnohá z akademických, resortních i vysokoškolských pracovišť mu dnes vděčí za to, že přežila a dostala šanci prokázat své kvality v později se zroděných grantových agenturách. A již téměř vůbec se neví, jaké byly zásluhy Josefa Vavrouška o přežití tradičních českých přírodovědeckých periodik. V těch převratných dobách bylo opravdu věci lidské odvahy i politické prozíravosti podpořit nezbytnými prostředky časopisy, jakým je např. Živa.

V chvatu dní jsme si sotva dokázali uvědomit, že i takhle může v praxi vypadat trvale udržitelný rozvoj. Vědomí nutnosti kontinuity i zabezpečení dobré ekologické perspektivy této země vedlo Josefa Vavrouška k tlaku na vytvoření soustavy právních norem, základu budoucího ekologického kodexu. Jeho předností byla jednak kompatibilita vznikajícího československého environmentálního

jsme „vyzkoušeli“ jednu cestu — a zjistili, že k ničemu dobrému nevede. Zjistili jsme to za cenu nejen obrovských lidských obětí, ale i za cenu zničení přírody v rozsáhlých oblastech. Víme tedy dost přesně, co nechceme. To se ostatně prokázalo už kdysi, v roce 1968, a teď naprosto jasně v listopadu 1989. Ale to ještě vůbec neznamená, že víme, kam máme jít. Jsou lidé, kteří předstírají, že to vědí — a kteří dokonce předstírají, že ta cesta je jasná a jednoduchá. Argumentují zhruba tímto způsobem: podívejte se, jak se to dělá na Západě a dělejte to stejně. Já si myslím, že takhle jednoduchá naše situace ve skutečnosti není. Ze dvou důvodů.

Za prvé: I lidé na Západě, alespoň někteří z nich, si jsou vědomi toho, že ta jejich cesta je problematická a že v sobě nese obrovská nebezpečí spojená nejenom s destrukcí životního prostředí — s příliš rozsáhlým čerpáním

práva se světovou (americkou, japonskou, evropskou) špičkou, jednak jeho flexibilita pro další vývoj celé naší právní soustavy. Zásadou bylo položit základy rychle, dříve, než dojde k nenapravitelným poruchám a ztrátám a — i s vědomím dočasných nedokonalostí — ponechat otevřený prostor pro další dovtváření ekologického kodexu.

Pracovat na tvorbě ekologických zákonů s Josefem Vavrouškem bylo skutečně zážitkem. Biologové a ekologové by se sami možná utápěli v nepodstatných detailech, zatímco celkové souvislosti by mohly unikat. Josef Vavroušek si všechno nejdříve sám „osahal“, a jakmile si určitý teorém či algoritmus osvojil, vnitřně se s ním sžil, dokázal jej obhájit před technikem, ekonomem i ekologem. Upřímnost, která byla argumentem, odzbrojovala, byla motorem, ostruhou pro nejbližší spolupracovníky i bezděčnou zbraní vůči protivníkům. Bylo to jedno z tajemství působení Josefa Vavrouška na spolupracovníky, posluchače, veřejnost — jemu se prostě nedalo nevěřit.

Těžko říci, zda za dva roky, co byl jedním z aktérů vrcholné politiky, udělal víc na domácí nebo na mezinárodní scéně. Jím nastartovaný „dobříšský proces“ prokazuje svou životaschopnost i dnes. Jeho Program pro životní prostředí Evropy, vycházející z neměnných lidských hodnot a etiky trvale udržitelného rozvoje a směřující k integraci všech potřebných evropských ekologických institucí, je dosud tím nejlepším, co má Evropa v tomto ohledu k dispozici. V mezinárodní politice dokázal záročí svou životní filozofii vycházející ze schweitzerovského uvědomělého uskovnění, z vědomí, že nic není cennějšího, než je život, život člověka, život přírody, z poznání, že pouhý konzum není zdrojem štěstí a spokojenosti. Do světové ekologické politiky dokázal vnést dimenzi mezinárodní solidarity. Jako málokterý z politiků severní polokoule se dokázal postavit proti egoismu bohatých a civilizačně rozvinutých.

Trvale udržitelný rozvoj, trvale udržitelné žití, trvale udržitelný způsob života je ideálem. Ideály jsou tu proto, abychom měli k čemu směřovat. Čisté ideály sotva kdy dojdou svého konečného naplnění. Jsou nám však světlý na konci tunelu, jsou nám metami, k nimž směřujeme. Josef Vavroušek svým životem a prací dokázal, že ideál trvale udržitelnosti života není fantasmagorií. Dokázal pro cestu k tomuto ideálu vytvořit nástroje, prosadit zákony, donutit lidi k přemýšlení. To není málo. Dnes se to zdá být neuvěřitelně moc.

Josef Vavroušek byl především člověk. Člověk z rodu takových, jakými byli Albert Schweitzer, Antoine de Saint-Exupéry nebo František z Assisi. Pro mnohé z nás se stal symbolem, měřítkem našich hodnot a našich postojů.

Eliška Nováková, Miroslav Martiš

zdrojů, ale také nebezpečí spojená s výbuchy sociálních nepokojů vznikajících z napětí mezi naprosto rozdílným rozvojem na Severu a na Jihu. Takže — tento první důvod spočívá v tom, že i západní cesta má úskalí a lidé, kteří si to uvědomují, tam hledají cosi, čemu se říká sustainable development — trvale udržitelný vývoj. K tomuto pojmu se můžeme ještě vrátit.

Druhý důvod je zcela pragmatický — tkví v tom, že my jsme mimo tu cestu. Takže — at uděláme cokoli, znamená to vlastně experiment. Ať tedy chceme nebo nechceme, musíme hledat cestu. A tady přichází v úvahu několik možností. První z nich je vrátit se tam, kde se naše cesty rozdělily, někdy před více než 40 lety, a pokusit se rychle přeběhnout u „jejich“ trajektorii. To je zjevně cesta velice nešikovná. Druhá cesta je: namířit si to tam, kde jsou ony společnosti dnes. Vzhledem k tomu, že se však mezitím zase pohnou dopředu, také to není

ideální řešení. Zdá se, že reálná je jenom jediná cesta, a to taková, jako když se střílí na zajíce; to znamená nemířit tam, kde je zajíc teď, ale spočítat, kde bude v okamžiku, kdy ho máme trefit. V tomto směru je tedy třeba pozorně se dívat, jak vývoj ve světě pokračuje a zda je v souladu s našimi hodnotami, jež považujeme za dobré. A na základě toho se pokusit setkat se v bodě, který nyní vývoj bude směřovat k rozumnějšímu světu.

Každý kontinent má ovšem svébytné myšlenkové nebo kulturní tradice - jiné než Evropa. Navíc dobově podmíněná bodnoční. Vždyť i my jsme zažili v předchozím režimu, že třeba i spojení slov „kvalita života“ bylo nežádoucí.

Teď by se však pro nás mělo stát základním měřítkem při všech činnostech...

Ano, napravovat dědictví tolikaleté devastace prostředí je stěžejní představitelný úkol. V čem lze spatřovat blavní předpoklady pro vyřešení těch nejpálčivějších ekologických starostí?

Myšlím si, že v těchto praktických věcech se můžeme poučit od těch, kteří šli před námi. Je zřejmé, že prostě musíme postupně budovat — samozřejmě co nejrychleji — systém péče o životní prostředí, který by byl součástí systému sebezřízení společnosti, tedy schopnosti usměrňovat sebe samého. A to předpokládá především zavést solidní ekologickou legislativu, především v oblasti daní, úverů aj. Dále to znamená vytvořit instituce, které by byly schopné rozvíjet tuto legislativu a zároveň ji prosazovat a kontrolovat dodržování... Za třetí je nutné dobudování informačního systému péče o životní prostředí, který by umožňoval přístupy od celku k částem a od částí k celku a kombinaci celostního i detailního pohledu na postupy jak v širším, tak v místním měřítku.

Teď bychom se mohli vrátit k tomu, jaké postoje zaujímají např. někteří naši čelní ekonomové nebo politici k pojmu *sustainable development* a k tomu, jak ekologické nástroje zabudovat do ekonomického systému. Existují v tomhle směru sporné body?

Tady jsou v podstatě možné dva přístupy. První přístup je ten, že nejprve si dáme do pořádku ekonomiku a potom uvidíme — pustíme se do těch „zbytných“ věcí, jako je třeba životní prostředí. To je v podstatě myšlení, které jsme zdědili po marxismu, podle kterého byla podstatná ekonomická základna a to všechno ostatní byla jakási nadstavba. Je paradoxní, že ti, kteří se nejvíce hlásí k pravičáctví a ke kapitalismu, tak vlastně nechťe přijali i takovéto základní dogma, které se do nás celou tu minulou dobu pokoušely vtlouci sdělovací prostředky a školní výchova. To je cesta, která zcela určitě k ničemu nevede, přinejmenším ze dvou důvodů. Ten první je, že to je cesta velmi nehumanistická, bezohledná vůči přírodě. A to si žádný systém prostě nemůže dovolit. Druhý důvod je pragmatický! Je zřejmé ze zkušeností jiných zemí, například Japonska, že je možné nalézt takové technologie, které jsou ekonomicky efektivní a ekologicky příznivé. A že tedy je možné spojit péči o životní prostředí s ekonomickým rozvojem. Záměrně nechci říci růstem. Takže — možné to je. Jde o to vytvořit podmínky, aby se to mohlo i u nás stát realitou. Jsem přesvědčen, že šanci má jenom ta druhá cesta, podle níž se soudí, že sociální, ekologické a ekonomické problémy — abych jmenoval jen ty základní skupiny — je nezbytné řešit současně. Že jakákoli snaha vytrhnout některou z nich z kontextu je odsouzením k nezdaru. A tady jsem skutečně přesvědčen, že takový ten úzce ekonomický pohled na vě-

ci je velmi nezdravý. Samozřejmě by ovšem byla nesmyslná snaha zaměřit pozornost jenom na životní prostředí a ekonomické aspekty ignorovat, opomíjet způsob, jak vytvořit zdroje nepochybně potřebné pro změnu struktury a fungování ekonomiky, pro nové technologie, přípravu nových generací výrobců. Zdá se mi, že tady některým politikům chybí prostě dostatek lidského rozumu, když už nechci hovořit o lidském přístupu.

Hledáme cestu do Evropy, kam bychom chtěli „vstoupit“, jak se trochu nadsazeně říká. Můžeme také my už teď něco přinést nebo objevit pro svět?

V každém případě můžeme, protože máme určitou bohatou zkušenost, byť v mnohém negativní. Naše životní zážitky jsou značně odlišné od toho, co znají lidé na Západě. To jistě může být často brzdou, sraží nás to do stereotypů minulosti, ale na druhé straně nás to může akcelarovat v tom, že jsme povětšinou zvyklí překonávat problémy. Jsme lecky v tomto směru otužilejší, méně zhýčkaní vším možným — nejen materiálním pohodlím, ale i takovou určitou formou hladkosti běhu věcí, kdy se problémy odklízí z cesty samy. My jsme si naopak zvyklí o všechno bojovat a to je myslím deviza. Ještě větší deviza je v zobecnění: známe jiný pohled na svět a tudíž můžeme tento pohled uplatnit v „evropském kotlíku idejí“. Bezprostředně to souvisí s oním hledáním lidských hodnot, protože jsme byli nuceni o těchto věcech přemýšlet daleko dřív, hlouběji a naléhavěji, než to přišlo na pořad např. v zemích západní Evropy. A myslím si právě, že co se týče diskuse o smyslu života, o poslání člověka a odpovídajícím způsobu života — máme čím přispět.

Pavel Kovář

Životní jubileum profesora Kubišty

V roce 1995 se dožil významného životního jubilea prof. RNDr. Václav Kubišta, emeritní profesor Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy. Prof. Kubišta se narodil 27. září 1925 v Čáslavi. Během svého celoživotního působení na Přírodovědecké fakultě dosáhl mimořádných výsledků jak v oblasti vědecké, tak pedagogické a organizační. V oblasti vědecké vybudoval pracoviště buněčné biologie a publikoval 70 vědeckých prací, které měly rozsáhlou odezvu ve světové literatuře. Po roce 1989 se stal vedoucím katedry fyziologie živočichů a vývojové biologie a vykonával tuto funkci až do svého odchodu do důchodu v r. 1991.

Prof. Kubišta byl od samého začátku svého působení na fakultě jedním z nejlepších pedagogů, a to jednak jako přednášející, tak i jako autor celé řady učebnic a skript. Vychoval mnoho žáků a následovníků a ovlivnil tím celé generace budoucích vědeckých pracovníků i středoškolských učitelů.

Jako vůdčí vědecká osobnost přispěl se svými spolupracovníky k řešení některých zásadních otázek buněčné fyziologie a biochemie (glycerofosfátový cyklus, regulace energetického metabolismu ve sva-

lu, studium membránových fosfolipidů z hlediska integrity buněčných membrán). Další rozvoj pracoviště, oddělení buněčné biologie, které na Přírodovědecké fakultě založil, sleduje prof. Kubišta i v současné době.

V pedagogické činnosti uplatňoval vždy hlediska, která rozvíjela biologické obory v moderním dynamickém smyslu (přednášky Biochemie buněk, Problémy studia buněčné biologie). Ovlivnil tím rozvoj výuky nejen ve svých vlastních oborech, v obecné fyziologii a fyziologii živočichů, ale i v příbuzných biologických disciplínách (přednáška Úvod do biologie). Za-

sloužil se o to, že posluchači dostávají již v prvním ročníku studia široký biologický přehled, na němž ve vyšších ročnících budují speciální biologické vzdělání.

Všechna jeho pedagogická literární tvorba se vyznačuje promyšlenou koncepcí a originalitou. Z tohoto hlediska je možno jmenovat zvláště vysokoškolský učební text Biochemie buněk (1969) nebo Bioenergetika (1988).

Jeho hluboký zájem o základní biologické poznatky a jejich formulace v didaktickém smyslu ho vedly k úzké spolupráci nejen s ostatními pedagogy na fakultě, ale současně i s pedagogy na středních školách. Po několik desítek let se věnuje mimo obvyklý rámec povinností přednáškové činnosti mezi středoškolskými učiteli (předseda předmetové Komise biologie na gymnáziích Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, pedagogická sekce České biologické společnosti). Tento jeho zájem se realizoval i v oblasti publikační. Je autorem několika učebnic určených středním školám (Fyziologie živočichů 1976, Obecná biologie 1992). V tomto směru je významná i jeho stálá publikační činnost v časopisech se širším biologickým zaměřením (Živa, Vesmír, Biologické listy).

Osobnost profesora Kubišty nelze přiblížit plně jen jeho dílem. To, čeho si jeho přátelé a žáci zvláště vážili, je pocit, že přinášel a přináší svou osobností do okolí vždy „více světla“, čehož je nám všem stále hojně třeba. Proto mu srdečně blahopřejeme.

Ivan Novotný